

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

μητροπ. Αλεξανδρουπόλεως Ανθίμου

Ὁ σοφός μας πρόγονος, στήν ἐρώτηση, «τί εἶναι παιδεία;», ἀπαντοῦσε· γιά τὰ σώματα ἢ γυμναστική, γιά τίς ψυχές ἢ μουσική¹. Ἐτσι μᾶς ὑπέδειξε ὅτι καί τὰ δύο συστατικά τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος χρειάζονται ἰσόποση καί διαρκῆ καλλιέργεια. Ὅποτε, τὸ «δαιμόνιον» τοῦ Σωκράτους, πού συνηθίζουμε νὰ ἐξηγοῦμε ὡς «φωνή τοῦ Θεοῦ», δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά «αὐτὸ πού ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει καλά» (εἰδήμων – δαήμων – δαίμων). Ἡ γνώση, λοιπόν, εἶναι ὁ δρόμος πού ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στήν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ, προκειμένου στή συνέχεια ὁ Θεὸς νὰ ἀποκαλυφθεῖ στὸν ἄνθρωπο. Καί «τὸ παράπονο τοῦ Θεοῦ» εἶναι πού δέν ψάχνει νὰ τὸν βρεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν Ἐκεῖνος κρύβεται! Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος πού δέν γνωρίζει τὸν Θεό, δέν θὰ μάθει ποτὲ τὸν ἑαυτό του.

Ὁ Ψαλμωδὸς στή Βίβλο διδάσκει ὅτι μόνο ἡ κατάκτηση τῆς παιδείας βοηθάει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴν πράττει, ὅσα ἐξοργίζουν τὸν Κύριο² καί ὁ Ἡσαΐας θεωρεῖ τὴν ἀπαιδευσία τοῦ ἀνθρώπου αἰτία ζηλωτικοῦ φανατισμοῦ³. Ὁ Χριστὸς θλίβεται ὅταν οἱ μαθητές του παραμένουν ἀνεπίδεκτοι τοῦ πνεύματος πού θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς διέπει⁴. Ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐπιμένει ὅτι μόνη ἐλπίδα τῶν «ἀντιδιατιθεμένων» νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τίς

¹ Πλάτ. Πολιτεία 376ε.

² Ψαλμ. 2, 12.

³ Ἡσ. 26, 11.

⁴ Λουκ. 9, 55.

παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ νὰ συνέλθουν, εἶναι ἡ παιδαγωγία⁵. Καὶ μὲ αὐστηρότητα παραδίδει τοὺς ψευδοδιδασκάλους στὸν σατανᾶ «γιαὶ νὰ παιδευτοῦν, προκειμένου νὰ πάψουν νὰ βλασφημοῦν»⁶.

Τὰ παραπάνω δὲν εἶναι ἀποκλειστικότητα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς βιβλικῆς πνευματοδοξίας. Σὲ κάθε λαὸ καὶ σὲ κάθε θρησκεία βρίσκονται ψήγματα ἀναφορᾶς στὴν διαιώνια καὶ πανανθρώπινη ἀξία τῆς παιδείας. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴ θεολογικὴ μας παιδεία μοναδική, εἶναι ἡ στόχευσή της. Δὲν ἀποβλέπει στὴν πληθωρικὴ αὔξηση τῆς γνώσεώς μας γιαὶ τὸν κόσμο οὔτε στὴ μείωση τῆς ὑπαρξιακῆς ἀπορίας κάθε ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐπιδιώκει τὴ μὀρφωσή του. Σύμφωνα μὲ τὰ παλαιὰ λεξικά, «παιδεία εἶναι ... τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἡ μὀρφωσις τοῦ ἀνθρώπου». Τὸ δὲ Ὑπουργεῖο Παιδείας εἶναι «τὸ ἐπιμελούμενο τὴ μὀρφωση τῶν πολιτῶν».

Στὴ γλῶσσα μας τὸ ῥ. «μέρφω» σήμαινε φυσικὴ καὶ πνευματικὴ ὠραιότητα, ἄ-μορφο ἦταν τὸ ἄσχημο καὶ συγχρόνως τὸ αἰσχρό. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει τὴν αὐτοσυνειδησία ὅτι μοναδικὸς σκοπὸς της εἶναι «νὰ μορφώσῃ τὸ ἀλλότριον», νὰ δώσει μορφή στὸ ἐχθρικό, στὸ ξένο, στὸ τσαλακωμένο. Ἐδῶ θὰ χρειαστεῖ, ὅμως, νὰ κάνω μιὰ ἀναδρομή. Ὁ Θεὸς τοποθέτησε τὸν ἄνθρωπο μπροστὰ στὸ «δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ». Ἡ γνώση ὡς ἄθλημα, θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ ἐπιλέξει ἀνάμεσα στὰ δύο. Ἡ περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποία ὀνομάζουμε «πτῶση» (καὶ κακῶς ἐννοοῦμε ὡς τιμωρία), εἶχε μόλις ἀρχίσει. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία ὡς ἔννοια καὶ κατάσταση, στὶς πρώιμες

⁵ Β' Τιμ. 2, 25-26.

⁶ Α' Τιμ. 1, 20.

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

έκείνες προϊστορικές εποχές ήταν άκατανόητη, γι' αυτό η Βίβλος περιγράφει λιτά την προίκα της ελευθερίας ως «δόξα και τιμή». Δόξα είναι η ικανότητα του ανθρώπου να διαμορφώνει γνώμη και να έχει ελεύθερη επιλογή, ενώ τιμή, είναι η βαθιά έναίσθηση της θείας προελεύσεως και της άθυνασίας του πυρήνος της συνειδητής του υπάρξεως. Ο άνθρωπος, τότε, δεν είχε τη γνώση, όποτε έπρεπε, ως κτίσμα, να εμπιστευθεί τον Κτίστη (όπως κάθε παιδί τον γονιό του, μέχρι να ένηλικιωθεί). Όμως, δεν το έκανε. Έτσι, μπήκε στο πλοίο της ιστορίας, έφελκύστηκε στον απόπλου του και μέσα στα παφλάζοντα κύματα του Όκεανού της ζωής, γνώρισε και ξεχώρισε το καλό και το κακό, τη ζωή και τον θάνατο. Στο τέλος της ιστορίας θα άγκυροβολήσει εκεί άπ' όπου κάποτε σάλπαρε, πριν ναυαγήσει στην ποιότητα και στην ποσότητα αυτού έδω του βίου. Τελικά, η ελευθερία άποδείχτηκε ριψοκίνδυνο άθλημα, έκρυβε κακοτοπιές που άμαύρωσαν, πλήγωσαν, άποκάμαν τον άνθρωπο, τον πόνεσαν και έχασε την πρώτη του φυσική και πνευματική ώραιότητα, την άνέμελη και ξέγνοιαστη μορφή του. Άλλοτριώθηκε στις ξενιτιές, έγινε δοϋλος, έτρωγε ξυλοκέρατα, άπώλεσε την προτητερινή του αίγλη. Αύτη η κατάντια διήρκεσε μέχρι τον Χριστό, ό όποιος επέφερε την πιο τολμηρή τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας. Δίδαξε με λόγια και άπέδειξε με έργα ότι δεν έξέλειπε, υπάρχει ακόμα, η δυνατότητα να επανέλθει ό άνθρωπος στην άρχική του κατάσταση, πριν τον θεληματικό του υποβιβασμό σε θηλαστικό. Άρκεϊ φυσικά να γνωρίσει έπακριβώς και να επιλέξει όρθως. Η γνώση θα τον καλέσει σε ελευθερία και η ελευθερία θα τον άποκαταστήσει στη σωτηρία. Όχι μόνο τον άνθρωπο αλλά και όλόκληρη τη δημιουργία, η όποία θα σωθεί «διά του ανθρώπινου σώματος». Τελιώνω, τη γνώριμη αύτη άναδρομή, με την άπλοϊκή

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

κατάληξη ότι πράγματι, όλα είναι ζήτημα παιδείας που οδηγεί στη γνώση, ακόμα και του ίδιου του Θεού, μέσω βεβαίως του θελήματός του.

Να ξεκαθαρίσω, όμως (και θα επανέλθω σ' αυτό στη συνέχεια), πώς όταν λέω εκκλησιαστική παιδεία δεν εννοώ τη θρησκευτική. Η Εκκλησία ξάφνιασε ευχάριστα τον κόσμο, όταν αποκαλύφθηκε σ' αυτόν (γι' αυτό ο λόγος της ονομάστηκε εὐ-ἄγγελμα), επειδή ἦταν, ως ἐκ τῆς φύσεώς της, ἡ παντελῆς ἀπόρριψη κάθε μορφῆς θρησκευτικότητας. Τὸ μήνυμα που κόμιζε, ἐλευθέρωνε τὸ πνεῦμα κάθε ἀνθρώπου ἀπὸ τὴ σχιζοφρένεια τῆς θρησκείας. Καθὼς καὶ ἡ δομὴ της· γι' αὐτὸ ἀπέφυγε τὴ θεσμοθέτηση ἱερέων καὶ ἀρχιερέων ἀλλὰ ὀνόμασε τοὺς λειτουργοὺς της πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους. Ἔτσι ἡ Εκκλησία, οἰκειοποιούμενη κάθε καλὸ που προϋπῆρξε στὸν κόσμο καὶ ἀξιοποιώντας κάθε ὠφέλιμο που ἔκτοτε μέχρι καὶ σήμερα, προκύπτει στὴν ἀνθρωπότητα, ἔχει τὴν ἀνετη δυνατότητα, μὲ τὴ μοναδικὴ γονιδιακὴ εὐπλασία που διαθέτει, νὰ γίνεται κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ, ὁπότε συγχρόνως παραδοσιακὴ, ἀναπτυξιακὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ! Κι αὐτό, ἐπειδὴ ἡ Εκκλησία δὲν εἶναι μουσειακὸ ἔκθεμα, ἀλλὰ εἶναι ζωὴ, τρόπος ζωῆς «τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης»⁷. Ὁ Χριστὸς ἐπιβεβαίωνε ὅτι ἦρθε γιὰ νὰ μᾶς διδάξει τὸ πῶς πρέπει νὰ ζοῦμε καὶ μάλιστα μὲ ποιότητα ἀτελεύτητης ζωῆς. Γι' αὐτό, ἡ Εκκλησία δὲν ἀσχολήθηκε ποτέ (παρὰ μόνο σὲ ἐποχὲς ἀδυναμίας της), μὲ τὴν ἠθικὴ τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ εἶναι σύστημα ἀξιῶν καὶ ἡ Εκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε ἀντι-συστημικὴ. Ἡ Εκκλησία ἦταν πάντα ζυμᾶρι, που ὅταν φουσκώνει, βγαίνει ἀπὸ τὴν πινακωτὴ καὶ ξεχειλίζει, γιὰ νὰ θρέψει τὸν κόσμο. Ἡ Εκκλησία θεωρεῖ ὅτι ὅλος ὁ κόσμος,

⁷ Α' Τιμ. 1, 8

άνεξαιρέτως, «κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ»⁸, ὅμως ὁ ρόλος της δὲν εἶναι νὰ κρίνει τὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ τὸν σώσει. Ἔτσι προτείνει ποικίλους τρόπους ἀλλαγῆς τοῦ νοῦ, ἐθελούσιας μεταστροφῆς τῆς βουλήσεώς του καὶ ἐπίμονης ἀθλητικῆς ἀποφασιστικότητος. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ προσβλέπει στὸ νὰ σηκώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὶς ραστωνικὲς κερκίδες καὶ νὰ τὸν κατεβάσει στὸν στίβο «γιά νὰ ζήσει». Ἡ μόνη συναισθηματικὴ ἀναστολὴ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀνακόψει αὐτὴν τὴν ἐκπαιδευτικὴ πορεία, θὰ ἦταν τὸ στιγμιότυπο τοῦ θανάτου, ὅμως ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ βεβαιωμένες ἐμφανίσεις του, καταρρίπτουν τὸν φόβο τοῦ τέλους, ὅποτε ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς γεννήσεώς του ζῆ τελείως ἀσυμβίβαστος μὲ κάποια ἡμερομηνία λήξεως. Μὲ αὐτὴν τὴν τροχοδρομημένη ἐκκίνηση ἡ Ἐκκλησία ἐπιβεβαιώνει τὴ ρῆση τοῦ Κυρίου, ὅτι «δὲν θὰ γνωρίσει θάνατο ποτέ»⁹, ἐπειδὴ θὰ ἀνοίγεται διαρκῶς, τολμηρὰ καὶ ἄφοβα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, ὅταν οἱ θρησκεῖες ὀλοένα θὰ κλείνονται καὶ φοβισμένες θὰ ταμπουρώνονται πίσω ἀπὸ πολύμορφους φονταμενταλισμούς. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι σύμφωνα μὲ τὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς, «...φονταμενταλισμός εἶναι θεολογικὸ ρεῦμα τοῦ ἀμερικανικοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐχθρικὸ ἀπέναντι στὴν ἐπιστήμη, ποὺ στοχεύει στὴν ἐπιστροφή στὶς ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς παραδόσεις». Ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία, κάθε δικό της τὸ κοινωνεῖ σὲ ὅλους καὶ κάθε ξένο, τὸ αἰσθάνεται δικό της.

Ἔτσι, δίνει μορφή φιλικὴ καὶ οἰκεία σὲ κάθε ἐχθρικὸ καὶ ξένο. Δὲν διαχωρίζει, δὲν ὑψώνει φραγμούς, στοὺς ναοὺς της μάλιστα διαθέτει στασίδι γιὰ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς ἀβάπτιστους. Δὲν

⁸ Α' ἴω.5, 19.

⁹ Ματθ. 16, 18.

βλέπει γύρω της έχθρους, αλλά «παραπλανημένους φίλους», άγκαλιάζει τούς πάντες, ως δυνάμει αδελφούς και παιδιά της (είτε «κατά σάρκα» είτε «διά τῆς έπαγγελίας»¹⁰).

Μέ αυτήν τήν έξάρτυση και τήν αύτοπεποίθηση, ή Έκκλησία θεωρεΐ τόν έαυτό της ύπεύθυνο άκόμα και για τή λάσπη με τήν όποία γράφεται ή ιστορία. Δέν έπιδιώκει ρόλους οΰτε καρδοκεΐ άρμοδιότητες, έπειδή γνωρίζει καλά τόν λόγο τῆς ύπάρξεώς της. Δέν άποποιεΐται τήν εύθύνη της οΰτε τήν μεταθέτει άλλοϋ. Ό ρόλος και ή εύθύνη της, δέν άφοροϋν μόνο στή σύνολη άνθρωπότητα. Άφοροϋν και στον σύμπαντα κόσμο ό όποϊος μᾶς περιβάλλει. Γνωρίζει καλά ή Έκκλησία, πώς προήλθε αύτός ό κόσμος και ποιό θα εΐναι τó νομοτελειακά φυσιολογικό τέλος του¹¹. Όποτε, ή ένασχόλησή της με τó οικολογικό πρόβλημα, για παράδειγμα, δέν εΐναι άπλή δευτερεύουσα δραστηριότητα τοϋ Οϊκουμενικοϋ Πατριάρχου Βαρθολομαΐου. Εΐναι θεμελιακό καθήκον τῆς Έκκλησίας, άφοϋ ό Χριστός ζήτησε «νά μήν πεταχτοϋν τά περισσεύματα»¹². Εξάλλου, στην άνασυγκρότηση τῆς βασιλείας τοϋ Θεοϋ, με τόν καινούργιο οϋρανó και τήν καινούργια γῆ¹³, όλόκληρη ή κτίση και ή μέχρι τώρα δημιουργία, θα συμποσοϋται στα άναστημένα, άφθαρτα, άνθρώπινα σώματα. Τά τέσσερα άρχέγονα ριζώματα τῆς δημιουργίας με τήν πεμπτ-ουσία τοϋ νέου Άδάμ, θα συμπαρασύρουν, τόν μέχρι τώρα «καλόν λίαν» κόσμο μας στην άριστη βασιλεία τοϋ Θεοϋ.

¹⁰ Γαλ. 4, 22.

¹¹ Β΄ Πετρ. 3, 10.

¹² Ματθ. 14, 20.

¹³ Άποκ. 21, 1.

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

Ἡ παιδεία, λοιπόν, τὴν ὁποία μᾶς προτείνει ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἀδήριτη καὶ ἐπιτακτικὴ εὐθύνη της, στοχεύει σὲ ἓνα σκοπὸ: νὰ μορφωθεῖ, νὰ πάρει μορφή κάθε «ἀλλότριον» καὶ ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸ ἀνεύθυνο πλῆθος τῶν ἀνωγύμων ὄντων, νὰ γίνῃ μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο πρόσωπο, γεμᾶτο ὑποχρεώσεις ὅπως καὶ προνόμια. Τὸ πρόσωπο αὐτό, πνευματικὸ καὶ συνάμα ὑλικό, θὰ εἶναι τὸ ἀρχέγονο ἐκεῖνο «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ δημιουργήμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὀλόκληρη ἡ δημιουργία θὰ ἀποκατασταθεῖ στὴ σωτηρία της.

Καθίσταται, φαντάζομαι κατανοητό, γιατί ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι θρησκεία μὲ σκοπὸ τὴν ἀπονομὴ τιμῆς καὶ λατρείας σὲ «κάποιον» Θεό. Δὲν ἐπιδιώκει τὴν πάταξη τῆς φτώχειας στὸν πλανήτη. Δὲν ἔχει ψευδαισθήσεις ἠθικῆς βελτιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ οὔτε ἐπιδιώκει παρηγορητικὲς ἐλπίδες σὲ κάποιον παράδεισο. Ὅλα αὐτά, «τῶν μὴ κοιμωμένων τὰ ὄνειρα», μποροῦν νὰ θεραπεύονται ἀπὸ θρησκείες, φιλοσοφίες, εὐνομούμενες πολιτείες καὶ ὀργανωμένες κοινωνίες. Δευτερευόντως μπορεῖ νὰ βοηθοῦν, ὅμως δὲν εἶναι ὁ κύριος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς φανέρωσε (κακῶς λέμε, ἴδρυσε· ἐπειδὴ προϋπῆρχε), τὴν Ἐκκλησία του στὴ γῆ καὶ τὴν στερῆσε μὲ τὸ αἷμα Του.

Πάντως, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι στὴν ἐποχὴ μας, ὁ λόγος περὶ παιδείας γενικά, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, εἰδικότερα, δὲν εἶναι διόλου εὐκόλος. Μέχρι τώρα, ἡ μὲν γενικὴ παιδεία ἦταν πάντα ...ἑλληνικὴ, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἦταν μονίμως ἑλληνορθόδοξη. Ὅμως, ἀπὸ τότε ποῦ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν τόπο μας καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἔδρες σπουδῶν, κλείνουν ἢ μὲν μετὰ τὴν ἄλλη στὰ ξένα Πανεπιστήμια, ἢ μὲν γενικὴ παιδεία μετατράπηκε σὲ πληροφορία καὶ

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

βικιπαίδεια, ή δέ βαθυνούστατη ἐκκλησιαστική, ξέπεσε σέ ήθικισμό καί λαϊκή παράδοση.

Όποτε τί; ὕστερα ἀπό δυὸ χιλιάδες χρόνια, θὰ παύσει ἡ Ἐκκλησία νὰ εἶναι τὸ ἀλάτι τῆς γῆς; πού εἶτε προφάσει εἶτε ἀληθεία, δίνει νοστιμιὰ, γεύση καί χρῶμα στήν τροφή τοῦ κόσμου; Ὅπωςδήποτε ὄχι! Ἐξάλλου ἡ Ἐκκλησία δέν ἐμφανίστηκε στὸν κόσμο ὡς γέννημα καί δημιουργημα κάποιας παιδείας. Ἀντίθετα· ἡ Ἐκκλησία διέσωσε μιὰ παιδεία, τὴν ἑλληνική (τὴν ὁποία διασώζει μέχρι σήμερα) καί τὴν «ἀναβίβασε» σέ ἐκκλησιαστική!

Γι' αὐτό, ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία (τουλάχιστον στήν Ὀρθόδοξη ἔκφασή της), ὀφείλει νὰ ἀνασκουμπωθεῖ καί νὰ δώσει δυναμικὸ παρὸν στὶς δύο βασικὲς διαστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, τὴ θεολογική καί τὴν ἱστορική.

Εἶναι ἀνάγκη, «πάση θυσίᾳ», νὰ ἐντρυφήσουμε στήν ἐκκλησιαστική μας παιδεία καί νὰ τὴ σπουδάσουμε σέ ἀντιδιαστολή μὲ τὴ θρησκευτική, ἐπειδὴ ἡ δεύτερη, κλειστή καί φοβική, μὲ ἔθνικὰ πάντα χαρακτηριστικά, μὲ αὐστηρὴ συνήθως τυπολογία, μὲ ἐσωτερικὸ κανονισμό, μὲ ἱεροὺς τόπους καί ἱερὰ βιβλία, δέν μπορεῖ οὔτε στὸ ἐλάχιστο νὰ καλύψει τὸ εὔρος τῆς πρώτης. Ἡ ἐκκλησιαστική δέν ἔχει τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ἡ λογική λατρεία μας, ὁ διάλογος τοῦ Κυρίου μὲ τὴ Σαμαρείτισσα καί ἡ ἐμπειρική, ζωντανή μας παράδοση (πού ἐμπεριέχει τὴν Ἁγία Γραφή), ἀπελευθερώνουν τὴν Ἐκκλησία μας ἀπὸ τὰ ἄτεγκτα δεσμὰ τῆς θρησκευτικότητος. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ κινεῖται ἀνετώτατα σέ κάθε χρονική ἐποχὴ καί σέ κάθε γεωγραφικὴ περιοχὴ. Νὰ συνδιαλέγεται

στά έργαστήρια καὶ στά ἀμφιθέατρα μὲ σημερινές ἢ αὐριανές ἐπιστῆμες. Νὰ προσαρμόζεται μὲ κάθε ἐθνική ἰδιοπροσωπία καὶ τελικὰ νὰ τὴ διαμορφώνει. Νὰ ἀντλεῖ διαρκῶς ἀπὸ τὴν πλουσιότατη δισχιλιόχρονη παράδοσή μας. Συγχρόνως, ὅμως, νὰ μπορεῖ νὰ ἀναπτύσσει ταχύτατους μηχανισμούς εὐελιξίας, προκειμένου νὰ ἀποφασίζουμε γιὰ σημερινὰ προβλήματα τῶν πιστῶν (γιὰ τὰ ὅποια Γραφή καὶ Παράδοση σιωποῦν), ὥστε νὰ ἀναπαύονται οἱ συνειδήσεις τους, οἰκονομώντας ἔτσι τὴ σωτηρία τους. Ἡ Ἐκκλησία δὲν κλειδαμπαρώνεται σὰν ἀκριβὸ μαργαριτάρι μέσα σὲ πολύτιμη κασετίνα, οὔτε χαντακώνεται σὰν τὸ τάλαντο μέσα στὴ γῆ¹⁴. Ἡ Ἐκκλησία βγαίνει στὴν ἀγορὰ τῆς κοινωνίας καὶ κονταροχτυπιέται στὸ συνειδησιακὸ χρηματιστήριό τῶν ἀξιῶν, καθημερινά. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ζωὴ καὶ δράση, ὁπότε ὀφείλει νὰ εἶναι πάντα «ἐπὶ ποδός», σὲ ἐγρήγορη καὶ ἐπικαλούμενη τῇ θεῖα ἔμπνευση νὰ ἀποφασίζει μὲ κριτήρια σωτηριολογικά.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν χωρίζει τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, ἐπειδὴ ἐκεῖ γύρω καιροφυλακτεῖ ἡ νοοτροπία τοῦ προτεσταντισμοῦ. Δὲν προβάλλει τύπους εὐλαβείας, ἐπειδὴ αὐτοὶ καταλήγουν ὅπωςδήποτε στὴν ὑποκρισία, τὴν ὅποια στηλίτευσαν τὰ «οὐαί», τόσο σκληρά. Δὲν γνωρίζει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Κυρίου, κανένα ἄλλο πρόσωπο «αὐθεντικοῦ» γέροντος ἢ «ἐπαγγελματία» χαρισματοῦχα. Τὰ αὐθεντικά καὶ χαρισματοῦχα πρόσωπα, ὑπάρχουν· ὅμως γιὰ νὰ διδάσκουν ταπείνωση μὲ τὶς πτώσεις τους καὶ νὰ δείχνουν μὲ τὸ δάκτυλο τὸν Χριστό, ὄχι τὸν ἑαυτό τους σὲ παράλληλη θέση. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν γίνεται δεκανίκι στὶς ζωές μας, ἀλλὰ τροφοδοτεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν αὐτοπεποίθησή μας, ὥστε

¹⁴ Ματθ. 25, 14.

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

νὰ πατᾶμε γερά στὰ πόδια μας. Δὲν μᾶς βάζει σὲ θερμοκοιτίδα, δὲν μᾶς ἀπομονώνει ἀπὸ τὴ ζωὴ, μᾶς προτείνει νὰ τὴ ζήσουμε πλέρια, ὅμως νὰ τὴ ζήσουμε «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία, δὲν ἐμπορεύεται ἐλπίδες, δὲν ἐξαπολύει κατάρεις, δὲν κραδαίνει βασκανίες, δὲν τρομοκρατεῖ μὲ ἀρμαγεδδῶνες, δὲν πανικοβάλει μὲ καταστροφές, δὲν ὑπολογίζει «καιροὺς καὶ χρόνους»¹⁵, δὲν φοβᾶται συνομωσίες, δὲν βλέπει γύρω τῆς ἐχθροὺς, δὲν τάζει παραδείσους, δὲν ὑποβαθμίζει τὴ λατρεία μας σὲ παντομίμα, δὲν μετατρέπει τὸ Μυστήριον σὲ μαγεία, οὔτε ἐμφανίζει τὴ Χάρη ὡς θέαμα. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι ὁμορφὴ, λογικὴ, φέρνει χαρά, ἀγκαλιάζει τὰ πάντα, χαμογελᾷ σὲ ὅλα, κατανοεῖ τὶς ἀτέλειες, συμπονεῖ μὲ τὶς ἀστοχίες, σέβεται τὶς πτώσεις καὶ προτείνει ἀνατάσεις. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔμφυτο ἔρωτα, κάθε ψυχῆς πρὸς τὸν Χριστό, δὲν τὸν ἐκφράζει μὲ ἀποστροφή τοῦ κόσμου καὶ ζηλωτικὸ μῖσος ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν ἐκδηλώνει μὲ πρόσληψη καὶ ἀγάπη.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία, δίνει θελκτικὰ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου στὸν σύγχρονο κόσμο. Ἔλκει κάθε νέο ἄνθρωπο, κάθε τεχνοκράτη, κάθε σκεπτικιστὴ. Γίνεται «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα»¹⁶. Ἐπικαιροποιεῖ χρονικὰ τὶς διδακτικὲς Ἀκολουθίες μας καὶ καθιστᾷ, γλωσσικὰ προσπελάσιμες τὶς ἔννοιές τους, προκειμένου, νὰ μὴν ἀφήσει κανέναν ἄγευστο τῆς ἐμπειρίας μας καὶ ἀκοινωνήτο τῆς ἐλπίδος μας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι διαδραστικὴ. Ἐντρυφᾷ στὶς αἰτίες ποὺ τόσο λαθεμένα ἔσυραν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ τόσο βλάσφημα «κούμπωσαν» στὸ παρόν, τὴν ἔννοια τοῦ «ἀποτειχισμοῦ»,

¹⁵ Πραξ. 1, 7.

¹⁶ Α' Κορ. 9, 22.

δημιουργώντας περιδεείς, τάχα χριστιανικές συνειδήσεις, σχίζοντας όμως έτσι, τὸν ἄρραφο χιτῶνα τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖο σεβάστηκαν ἀκόμα καὶ οἱ σταυρωτές του.

Ἀγωνιᾶ γιὰ τὶς παθογένειες ποὺ ἐκτρέφουν θανατηφόρους γεροντισμούς, ἀλλὰ καὶ τὶς προσωπικότητες ποὺ ἀποποιοῦνται τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποία μᾶς περικόσμησε ὁ Θεός.

Προβληματίζεται γιὰ τὸν θεσμό τοῦ γάμου ποὺ διαλύεται, γιὰ τὶς αἰτίες ποὺ φέρνουν ἄλλες μορφές οἰκογένειας, καθὼς γιὰ καὶ τοὺς ἀγάμους «ἐν τῷ κόσμῳ» κληρικούς, ποὺ ὀλοένα αὐξάνονται, σὲ σχέση μὲ τοὺς ἐγγάμους.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν ἀφήνει νὰ μᾶς προσπεράσει ἀναξιοποίητη ἢ σύγχρονη τεχνολογία ἀλλὰ οὔτε δαιμονοποιεῖ τὴν τεράστια προσφορά της. Διατηρεῖ ὑγιεῖς καχυποψίες γιὰ ἐνδεχόμενες ἀνελεύθερες ἐπελάσεις της στὰ προσωπικά μας δεδομένα καὶ ἂν δὲν ξεβρακωνόμαστε καθημερινῶς στὸ Facebook, τότε μᾶς θωρακίζει «μὲ τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, τὸν θώρακα, τὴν περικεφαλαία καὶ τὴν μάχαιρα τοῦ Πνεύματος»¹⁷.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει βαρύνουσα ἄποψη γιὰ τὴν τεχνητὴ νοημοσύνη, ἡ ὁποία ὀλοένα καὶ περισσότερο κερδίζει ἔδαφος στὴ ζωὴ μας. Ἔχουμε ξαναδεῖ τὸ ἔργο, ἔστω σὲ ...διασκευή: Ὁ Θεὸς κάποτε δημιούργησε ἕνα «ρομπότ» (χωρὶς data καὶ μὲ τὴν πνοή του), ὅμως δὲν φοβήθηκε νὰ τὸ δημιουργήσει

¹⁷Ἐφεσ. 6, 13.

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

ἐλεύθερο, μὲ δικαίωμα ἐπιλογῆς: νὰ μείνει κοντά του ἢ νὰ φύγει μακριὰ του. Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ. Στὴν ἐποχὴ μας καὶ ὁ ἄνθρωπος καμώθηκε ὅτι ἔγινε δημιουργός...! Δημιούργησε ρομπότ, ἤδη ὅμως ἄρχισε νὰ τὸ φοβᾶται, μὴν τυχὸν αὐτονομηθεῖ, μὴν τυχὸν αὐθαιρετήσῃ καὶ στραφεῖ ἐναντίον του. Ἴσως, οἱ κόκκινες γραμμὲς μὲ τίς ὁποῖες ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη σήμερα, ζητεῖ νὰ περιθριγκωθεῖ, μόνο στὴν ἰδική μας ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μποροῦν νὰ ἐξευρεθοῦν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία, συγκρατεῖ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ προσγειώνει τὴν αὐταρχικότητα κάθε κοσμικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ συγχρόνως, τροφοδοτεῖ τὴν πολιτικὴν μὲ πνεῦμα. Δὲν συστρατεύεται σὲ κόμμα οὔτε «κατεβαίνει» στὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ, τοποθετεῖ ὅλους τοὺς κομματικοὺς χώρους ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βιώματος τοῦ λαοῦ μας καὶ ζητεῖ νὰ τὸ θυμοῦνται, ὅταν νομοθετοῦν καὶ νὰ τὸ σέβονται, ὅταν ψηφίζουν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία τιμᾷ καὶ κατανοεῖ τὴν ἀγωνία τῆς συχνῆς ἐναλλαγῆς τῶν πολιτικῶν προσώπων στὶς δημοκρατικὲς ἐξουσίες καὶ διαισθάνεται τὸ εἰδικὸ βᾶρος τῆς ἰσοβιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακονιῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία ἔχει ἐξαιρετικὰ ὑπεύθυνη γνώμη καὶ ἱστορικὰ δοκιμασμένη ἄποψη, γιὰ τὰ δύο μεγάλα ποτάμια ποὺ προσφάτως διακλαδίστηκαν μὲ βοήθῃ σὲ πάμπολλα ρυάκια, στὸν πλανήτη. Ἐννοῶ, τῆς Πολιτικῆς Ὁρθότητος καὶ τοῦ Δικαιωτισμοῦ. Ἡ γνώμη καὶ ἡ ἄποψη τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀρνητικὴ, ἀλλὰ προϋποθέτει ὅρους καὶ ὅρια. Ἄν δὲν τεθοῦν, ὑποπτεύομαι, ὅτι μέσα στὸ βαλτώδες ὑπέδαφος τους, θὰ πνίξουν τίς καλὲς προθέσεις τους.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία, ἂν καὶ «ἔρχεται» ἀπὸ παλαιότερες ἐποχές, μπορεῖ νὰ νοηματοδοτήσῃ τὸν ἠλεκτρονικὸ τύπο καὶ τὶς ραγδαῖες ἐπεμβάσεις τοῦ στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ συγχρόνως, μπορεῖ νὰ δώσει πνευματικότητα καὶ ἐλευθερία σὲ κάθε ἀπόπειρα δημοκρατικῆς «ἠλεκτρονικῆς διακυβέρνησης».

Θὰ μπορούσε κάποιος νὰ διερωτηθεῖ, γιατί νὰ ἐπεκτείνεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία σὲ τόσες πτυχές τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ νὰ ἔχει ἄποψη γιὰ ὅλες! Ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνάρμοστη, εἶναι καὶ λογικὴ, ὅταν ἀναφερόμαστε σὲ θρησκείες. Ἀφοῦ ὅμως μιᾶμε γιὰ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, τότε, ἄς μὴν λησμονοῦμε ὅτι ἐτυμολογικὰ ἡ λέξη «ἐκκλησία», καλύπτει κάθε λεπτομέρεια τοῦ ἀνθρωπίνου κοινωνικοῦ βίου. Ἔτσι, δὲν μπορεῖ νὰ «θεᾶται τὴ ζωὴ», ἀλλὰ νὰ τὴ ζῆ, καταγράφοντας τὴ δική της ἱστορία.

Φτάνοντας λοιπόν, στὴ δεύτερη διάσταση τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴν ἱστορικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴ σχέση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παιδείας μ' αὐτήν, ἀντλοῦμε χρήσιμες γνώσεις καθὼς καὶ τραυματικὲς ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος, προκειμένου νὰ φωτίσουμε τὸ μέλλον μας. Διαφορετικά, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία θὰ διδάσκει, ὅ,τι διδάσκει καὶ ἡ γενικὴ: ὅτι δὲν διδάσκει τίποτε! Ἐξηγοῦμαι μὲ τρία παραδείγματα.

α. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ Οἰκουμένη γεννήθηκε σὲ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή (ὅταν ὁ Μεγ. Ἀλέξανδρος πέρασε τὰ Δαρδανέλλια) καὶ πέθανε τὸν ζ' αἰῶνα (ὅταν ὁ Ἡράκλειος κατάργησε τὴ διγλωσσία -ἐλληνικῶν καὶ λατινικῶν- τῆς Αὐτοκρατορίας). Ἐκτοτε, ἡ αὐξανόμενη ὁμοιογένεια τοῦ ἐλληνικοῦ Κράτους συμβάδιζε μὲ τὴν ἐδαφικὴ συρρίκνωσή του. Ἡ

έγκληματική κατάργηση τῆς διγλωσσίας προκάλεσε ἀγεφύρωτο χάσμα ἐπικοινωνίας μὲ τὸν δυτικὸ κόσμο. Τὸ Βυζάντιο ἐγκαταλείποντας τὴ Δύση, τὴν «πέταξε» ἀνάληγτα στὴν πολιτιστικὴ ἐπίδραση τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπιδιώκοντας ἀπελπισμένα ἡ Δύση νὰ ξαναποκτήσει πρόσβαση στὴν Ἀνατολή, στράφηκε δυτικότερα καὶ διέσχισε τὸν Ἀτλαντικὸ. Τότε ἦταν ποὺ «ἡ δική μας» Ἀνατολή συρρικνώθηκε, μέχρι ποὺ ἐξαφανίστηκε τελείως. Στὸ μεταξύ, τὸ Ἰσλάμ εἶχε στοχεύσει νὰ καταπιεῖ τὴν περσικὴ αὐτοκρατορία καὶ στὴ συνέχεια τὴ βυζαντινὴ. Τὸν πρῶτο στόχο τὸν πέτυχε ἀμέσως. Γιὰ νὰ καταφέρει τὸν δεύτερο, χρειάστηκε ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν Μογγόλων. Τὸ Ἰσλάμ ὅμως, παράλληλα μὲ τὴ γεωπολιτικὴ πίεση, ἄσκησε καὶ πολιτισμικὴ. Θυμόμαστε τὶς ἐπιθέσεις τοῦ κατὰ τῆς ΚΠόλεως, τῆς Κρήτης, τῆς Σικελίας, τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀλλοῦ, ὅμως δὲν ἐκτιμοῦμε τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν ἐπιθέσεων τοῦ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, μὲ τὶς αἱρέσεις τοῦ μονοφυσιτισμοῦ καὶ τῆς εἰκονομαχίας¹⁸.

Σήμερα, ἡ «Οἰκουμένη μας» (ἢ ὅπως τὴ λέγαμε παλαιότερα: «ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή»), εἶναι στὴ Δύση. Πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀνοίγεται καὶ τὸ Ἰσλάμ. Τὰ ἑλληνόπουλα ὀφείλουν νὰ ὀμιλοῦν ἄριστα τὴν ἀγγλικὴ καὶ πολλὰς ἄλλες γλῶσσες, ἐπειδὴ ἡ πολιτιστικὴ κόντρα μαίνεται. Ἡ μετανάστευση συνεχίζει τὴν ἡρεμὴ ἐπέλασή της, ὅπως τὸ ποτάμι πρὶν τὸν ἀπότομο καταρράκτη. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία ξέρει νὰ διαβάσει τὴν ἔκβαση τῶν γεγονότων, ἀφοῦ συνήθως ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται.

¹⁸ Δρακόπουλου Παν. Μεσαίωνας Ἑλληνικὸς καὶ Δυτικὸς, ἐκδ. ΕΠΟΠΤΕΙΑ Ἀθῆναι 1985

β. Ἡ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, τελικὰ, δὲν ἀλώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀλλὰ ἀπὸ τὴν γραφειοκρατία της. Οἱ περισσότεροι πιά μελετητὲς συγκλίνουν σ' αὐτὴν τὴν ἄποψη. Ἐπειδὴ ἐφάρμοσε πατερναλιστικὴ πολιτικὴ πρόνοιας, ἀντὶ νὰ αὐξάνει τὸν ἐθνικὸ της πλοῦτο καὶ ἐπειδὴ ἔδωσε τὴν ἐκμετάλλευση τῶν λιμανιῶν σὲ Γενουάτες καὶ Βενετσιάνους. Τὸ λάθος της ἦταν, ποὺ μέσα στὴν αὐτάρεσκη ἀλαζονεία της ἡ Αὐτοκρατορία μας, δὲν κατάλαβε ὅτι ἡ ἐγκατάσταση στὴν Πόλη τοῦ πρώτου γενοβέζου ἐμπόρου, σήμαινε τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους, ἂν παράλληλα δὲν ἐγκαθίστατο καὶ κωνσταντινουπολίτης ἔμπορος στὴ Γένοβα.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία, γιὰ ὅλους ὅσους ἀπὸ βόρεια καὶ ἀνατολικά ἔρχονται στὴν Πατρίδα μας, κρούει τὸν κώδωνα, ὅτι οἱ ξένοι μένουν πάντα ξένοι, ἂν δὲν οἰκειωθοῦν δημιουργικά, ἂν δὲν ἀγκαλιαστοῦν (προστατευτικὰ καὶ ἐλεγκτικά), ἀπὸ ἓνα ντόπιο, δυνατὸ, εὐέλικτο, πνευματικὸ, πολιτιστικὸ περιβάλλον. Ἡ ἐκμάθηση τῆς ἐλληνικῆς εἶναι ἐξάπαντος πρώτη προϋπόθεση γιὰ τὴν παραμονὴ κάθε μετανάστη στὴ Χώρα μας. Καὶ δεύτερη· ἡ ἀξιοποίησή τους γιὰ ἀνταποδοτικὲς ἐμπορικὲς συναλλαγές μὲ τὶς Χώρες τους.

γ. Τότε, οἱ Βυζαντινοὶ μας πρόγονοι, δὲν κατανόησαν ὅτι οἱ δυτικοὶ δὲν ἦταν ἓνα σῶμα, δὲν ἦταν κάτι ἐνιαῖο. Ἦταν δύο ἐχθρικοὶ κόσμοι μεταξύ τους, ἓνας γερασμένος κι ἓνας νέος, ἓνας φεουδαρχικὸς κι ἓνας ἀστικός. Μέχρι τὸν 19^ο αἰῶνα πίστευαν ὅτι ἡ συμμαχία μὲ τὸν παπισμὸ σημαίνει συμμαχία μὲ τὴν Εὐρώπη. Ἡ Αὐτοκρατορία μας δὲν μπόρεσε νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς «ἄλλης», ἀντιπαπικῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ τὴν

ἀξιοποιήσει κατάλληλα. Κι ὁμως ἐκείνη «ἡ ἄλλη Εὐρώπη», ἡ Εὐρώπη τῶν ἀστῶν, ζοῦσε στὸν Γαλατᾶ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεὶα, βλέπει ὅτι σήμερα ὑπάρχει στὴ Δύση ἓνας κόσμος ποὺ μᾶς γνωρίζει, ταυτίζεται μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίᾳ μας πολιτιστικὰ καὶ οἰκονομικά. Εἶναι ἤδη ἐδῶ μαζί μας, ζῆ πλάϊ μας καὶ δὲν εἶναι σωστὸ οὔτε φρόνιμο νὰ τὸν περιφρονοῦμε, οὔτε νὰ ἀδιαφοροῦμε γι'αὐτόν. Εἶναι ὁ κόσμος στὸν ὁποῖο σπουδάζουν παιδιὰ μας, ἐργάζονται ἀδελφοί μας καὶ ἀπ' ὅπου συνταξιοδοτοῦνται γονεῖς μας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεὶα, ὁμως δὲν εἶναι μόνο ἀκαδημαϊκὴ φιλοσοφία. Εἰσχωρεῖ καὶ σὲ λεπτομέρειες τῆς ζωῆς· δευτερεύουσες, θὰ τις ἔλεγε κάποιος ἀφελής· ἀνούσιες, κάποιος μύωψ· ποὺ ὁμως ἔχουν τεράστια σημασία. Γιὰ νὰ ἐντοπίσουμε τὰ σημαντικὰ γεγονότα, συνήθως παρακολουθοῦμε τὶς αὐλὲς τῶν ἡγεμόνων, τὰ κλίτη τῶν ναῶν καὶ τοὺς καταυλισμοὺς τῶν στρατοπέδων. Κι ὁμως ἡ βαρυσήμαντη, γιὰ ὅλη τὴν ὑδρόγειο, πορεία τοῦ εὐρωπαίου δὲν ἄρχισε μὲ μανιφέστα, διατάγματα καὶ χάρτες. Ἄρχισε στὴ μεγάλη τεχνολογικὴ ἐπανάσταση τοῦ εἰαῖωνα, δηλ. στὶς ἀπαρχὲς τοῦ Μεσαίωνα, μὲ τρεῖς ἐφευρέσεις¹⁹.

Ἡ πρώτη ἦταν τὸ ἀλέτρι βαθείας ἀρόσεως, ποὺ ἀποτέλεσε τὸ θεμέλιο τῆς εὐρωπαϊκῆς γεωργίας. Πολλαπλασίασε τὴν ἀπόδοση τῆς βόρειας εὐρωπαϊκῆς γῆς κατακόρυφα, 10 στρέμματα γῆς παρήγαγαν κρέας, γαλακτοκομικά, σιτηρὰ καὶ λαχανικά, ὅσα σὲ εὐφορες περιοχὲς τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπέδιδαν 60 ἢ καὶ 70 στρέμματα. Τὸ Βυζάντιο

¹⁹ Δρακόπουλου Παν. ὁ.π.

μέσα στον κολοφώνα της δόξης και του πλούτου του, άδιαφόρησε για το αγροτικό εκείνο επίτευγμα των «βαρβαρικών», πρώην έπαρχιών του.

Η δεύτερη έφεύρεση ήταν η νέα σαγή (το κολλάρο που φοριέται στο άλογο όταν όργώνει) και τα σιδερένια πέταλα. Το Βυζάντιο «κάτι» κατάλαβε. Ο αυτοκράτωρ Θεοδόσιος ο Β΄ το 438 άπαγόρευσε τη ζεύξη ίππου για βάρος μεγαλύτερο από 500 κιλά. Πολύ άργότερα, τον θ΄ αιώνα, ο αυτοκράτωρ Λέων ο ΣΤ΄ ο σοφός, περιγράφει τα «σιδηρά σελιναΐα πέδικλα μετά καρφίων»²⁰.

Η τρίτη έφεύρεση ήταν η εξέλιξη του υδρόμυλου στην Εύρώπη. Μέχρι τότε, ο υδρόμυλος του Βιτρούβιου άλεθε 400 λίβρες σίτου την ώρα, ενώ ο έλληνικός 160 λίβρες και ο μύλος που κινούσε ένα γαϊδούρι, μόλις 10 λίβρες την ώρα. Η εξέλιξη του υδρόμυλου στην Εύρώπη τον δ΄ αιώνα (με τον τροχό κάθετο στο έδαφος, αλλά όχι βυθισμένο στο νερό και το νερό να πέφτει επάνω του από ψηλά), έφερε κατακόρυφη αύξηση της παραγωγής. Στην Άρλ και στο Μπαρμπεγκάλ, περιγράφονται δεκαέξι τροχοί που ο καθένας κινούσε ένα ζευγάρι μολόπετρες και μπορούσαν να άλέσουν τρεις τόννους σιτάρι την ώρα, ποσό μεγαλύτερο από τις ανάγκες των κατοίκων όλης της περιοχής. Η αύξηση του πλούτου έφερε όργάνωση των κοινωνιών σε πρώιμες συνεταιριστικές μορφές, γέννησε την άστική τάξη και «μετάλλαξε» τους φεουάρχες σε ...ίππότες.

Η έκκλησιαστική μας παιδεία, δεν μπορεί να άγνοεί τις σύγχρονες τεχνολογικές ανέλιξεις στον πλανήτη, ούτε τις κοινωνικές τάσεις που δημιουργούν, αλλά ούτε και τις υγιείς πνευματικές άνησυχίες που

²⁰ «Τακτικά», 717.

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

ἐγείρουν. Ἐὰν ἐμπιστευόμαστε ὅτι «οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου δὲν θὰ ξεπεραστοῦν ποτέ»²¹, τότε «ἀλίμονό μας ἂν δὲν εὐαγγελιζόμαστε»²² τὸν σύγχρονο κόσμο, ὁ ὁποῖος στροβιλίζεται μέσα στὴ δίνη τῶν ἀνακαλύψεων καὶ στὶς ἀνερμάτιστες τεχνολογικὲς ἀνέσεις του. Ἐπρεπε ἤδη νὰ εἴμαστε ἐκεῖ, σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ὅπου συμβαίνουν τὰ αὐριανὰ γεγονότα, μὲ πλήρη πνευματικὴ ἐξάρτυση, γιὰ νὰ ἐργαστοῦμε, νὰ καινοτομήσουμε, νὰ κρίνουμε, νὰ συγκρίνουμε, νὰ ἀξιολογήσουμε, νὰ ταξινομήσουμε, νὰ κατατάξουμε, νὰ βοηθήσουμε στὴν βελτίωση κάθε ἐπιτεύγματος, κάθε θεωρίας, κάθε τάσεως ποὺ κυκλοφορεῖ. Ὅλα αὐτά, κάτω ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς ἐλεύθερης, ἀνοιχτῆς, ἐπιδεκτικῆς, πλαστικῆς καὶ φιλάνθρωπης ματιᾶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας μας.

Ἐπειδὴ, αὐτὴ ἡ ἰδικὴ μας ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, σὲ ὅλη τὴν ἱστορικὴ της πορεία, δὲν βαρύνεται μὲ τίποτε ἀντιεπιστημονικὸ, φανατικὸ, ἀπάνθρωπο ἢ ἀκράϊο. Ἀντίθετα, χαρακτηρίζεται μὲ ὅ,τι χρησιμότερο καὶ ὠφελιμότερο ἀκούστηκε ποτὲ στὸν κόσμο. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ καμαρώνουμε γι' αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιοῦμε.

Προγραμματίζουμε, ἄραγε, ἔστω ἐπὶ χάρτου, τὸ αὐριό τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς παιδείας μας; Θὰ παραμείνει εὐφορο κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας; Θὰ τὴν γευθεῖ σήμερα ὁ λαός μας, γιὰ νὰ τὴν μεταδώσει στὰ παιδιὰ του αὐριό;

Σὲ ποιά γλῶσσα θὰ τὴν μεταγγίσουμε; μὲ ποιά μορφή; καὶ ἀπὸ ποιά διοικητικὴ δομὴ;

²¹ Ματθ. 24, 35.

²² Α' Κορ. 9, 16.

Ὁ «ἔλλην λόγος», ἀναντίρρητα φορέας πολιτισμοῦ, ζυμωτήρι ἐννοιῶν καὶ τέχνης, ὑπηρέτησε ἄριστα ἐπὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια τὸ δόγμα, τὴ λατρεία καὶ τὴν πνευματικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ αὐτὸν τὸν λόγο, καταγράφηκαν βιώματα, ἐμπειρίες, ἄλματα τοῦ νοῦ καὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ. Στὴν ποιητικὴ μορφή αὐτοῦ τοῦ «ἔλληνοσ λόγου», ψάλλεται ὁ Θεός, διαλέγονται οἱ Ἄγγελοι καὶ εὐθυμεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Μά! ὁ ἔλλην λόγος, πλέον φθίνει· νὰ τὸ πῶ ξεκάθαρα, τελείωσε πιά. Τὸ γιατί συνέβη καὶ ἂν γίνεται νὰ ἀναστηθεῖ, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ὅμως, ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀδιέξοδη. Τὰ δόγματα τῆς πίστεως, ἡ θεολογικὴ ποίηση καὶ ἡ λογοτεχνία, δὲν γίνεται νὰ μετατραποῦν σὲ «ψιλὰ γράμματα». Ἐπειδὴ τότε, κάποιοι «ἄλλοι» θὰ φέρουν «ἄλλα» γράμματα, bold, γιὰ νὰ μορφώσουν μ' ἐκεῖνα τὸν κόσμο μας. Εἶναι σοβαρὸ τὸ ζήτημα τῆς λόγιασ γλώσσασ, ὅμως μὲ προβληματίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀκόμα καὶ ἡ δημοτικὴ, ἐγκαταλείπεται μπροστὰ στὴ γοητεία τῆσ ἠλεκτρονικῆσ ἐπικοινωνίασ. Θὰ βρεθεῖ ὄχημα (διάβαζε: «ἐφαρμογή»), ποὺ θὰ ἀναλάβει νὰ μεταφέρει τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία στὸ αὔριο; Κι ὅμως, ὑπάρχουν δίπλα μας, γύρω μας, μέσα στοὺσ ναοὺσ παιδιὰ δικὰ μας, μὲ ἄριστη γνώση τῆσ ψηφιακῆσ τεχνολογίασ. Θὰ τοὺσ δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ μᾶσ προτείνουν μιὰ ψηφιακὴ Κατήχηση, μιὰ διαδραστικὴ Λατρεία, μιὰ συμβατὴ μὲ τὴν τεχνολογία Ἐκκλησία; Ἐξαπολύουμε μιὰ ἐγκύκλιό μας ἢ ὁποία διαβάζεται καὶ ἀκούγεται ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο κόσμο μας. «Ἀνεβάζουμε» ἕνα βιντεοσκοπημένο μήνυμα καὶ τὸ βλέπουν σὲ ἐλάχιστη ὥρα χιλιάδες νέοι ἄνθρωποι.

Ὅφείλουμε νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι «ὁ ἔνδοξός μας βυζαντινισμός», καθὼς ἐρμηνεύεται στὴν Συμβολικὴ, μεστὸς σημαίνοντων καὶ σημαιομένων,

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

πλήρης νοημάτων και σημασίας, με την ιδιαίτερη παραδοσιακότητα και ιεροπρέπεια που διαθέτει, είναι πια μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Μιᾶς ἐποχῆς που οἱ ἄνθρωποι ἔδειχναν ἐξωτερικὰ αὐτὸ που ἦταν ἢ θεσμοθετημένα τὸ κάλυπταν με ἐπισημότητα. Ἔτσι προέκυψαν, τόσο μέσα στὴν Ἐκκλησία ὅσο καὶ ἔξω, οἱ ἐπίσημες τελετές, οἱ ἐπιμελημένες ἀμφιέσεις καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς προσφωνήσεις. Σήμερα, ὅμως ἡ κοινωνία ἀπλοποιεῖται εὐτελιστικά. Τὸ κρατικὸ Πρωτόκολλο ἀποψιλώνεται σὲ βασικά του σημεῖα. Ἡ ἐμφάνιση τῶν ἐπισήμων προσώπων γίνεται λιτότερη, ἀκόμα καὶ σὲ ἱστορικές στιγμές. Οἱ δὲ προσφωνήσεις ἀποδώσεων τιμῆς θεωροῦνται ὅτι «ὕψωνουν τείχη» καὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ «λαϊκὴ βάση». Κατανοῶ τὴ θερινὴ ἀμφίεση ὅσων μᾶς φωτογραφίζουν με τὰ κινητὰ τους τηλέφωνα στὶς λιτανεῖες, ὅμως ἡ εἰκόνα αὐτὴ τείνει νὰ γίνῃ δεδομένη τόσο στὰ Μυστήρια ὅσο καὶ στὴ Λατρεία μας. Δὲν συμφωνῶ με τὰ παραπάνω, ὅμως τὰ βιώνουμε ὅλοι. Ὅποτε, ἂς παραδεχτοῦμε κάποτε ὅτι καὶ ἡ ἰδική μας, λειτουργικὴ ἀλλὰ καὶ καθημερινὴ ἐμφάνιση, τουλάχιστον τὸ καλοκαῖρι, χρειάζεται νὰ συζητηθεῖ, ἐπειδὴ στὴν Πατρίδα μας, «τὸ ράσο ...κάνει τὸν παπᾶ». Τὸ ζήτημα τῶν λογιωτατισμῶν καὶ τῶν προσφωνήσεων σὲ ὑπερθετικὸ πάντα βαθμὸ, περιορίζεται σὲ κληρικούς μόνο, ὅποτε καθίσταται εὐκολότερη ἢ διαχείρισή του. Εἶναι θέμα παιδείας καὶ μάλιστα ...ἐκκλησιαστικῆς!

Ἀπὸ ποιά διοικητικὴ δομὴ θὰ προταθεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία στὸ αὐριο; Μιλῶ γιὰ τὴ σύνολη Ἐκκλησία καὶ τὴ συνολικὴ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μας, που κάποτε ἔβρεχε τὰ πόδια της στὴ Μεσόγειο ἀλλὰ τώρα ἐξαπλώθηκε καὶ μαθητεύει σχεδὸν «πάντα τὰ ἔθνη». Ἐνωσα τὴν πρώτη ἔκπληξη ὅταν στὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία «χώρεσε» σὲ μιὰ αἴθουσα. Μέσα στὴν ὁποία ἀνέπτυξε ὅλη τὴ θεολογικὴ της παιδεία,

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

τήν πατερική της έμπειρία και τήν ποιμαντική της άγωνία για τὸ μέλλον της. Τὴν ἔκπληξή μου διαδέχτηκε ὁ φόβος. Φοβήθηκα τὴ δυναμική τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὁ κάθε ιεράρχης εἶχε «κουβαλήσει» τὰ βιώματα τοῦ πληρώματος τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ «ἀπαιτοῦσε» ἀπαντήσεις. Λύσεις, ποὺ θὰ ἔπρεπε: νὰ ἔχουν ἀναδυθεῖ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴ χριστιανική Γραμματολογία μας, νὰ ἔχουν ποτιστεῖ ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ νὰ ἔχουν ἀντιγράψει τὴ βιοτὴ τῶν ἁγίων μας. Συγχρόνως ὅμως, λύσεις ποὺ θὰ ἀναπαύσουν τὸν σύγχρονο χριστιανό – μέλος τῆς κάθε ἐπισκοπῆς, σὲ Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀμερική, Ἀφρική καὶ Αὐστραλία. Ἐξω ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης φωνασκοῦσαν οἱ φοβισμένοι φρυκτωροὶ τῆς μουσειακῆς πίστεως, χωρὶς νὰ ἀγωνιοῦν ὅμως. Γιαὶ κείνους ἀδιαφόρησα τελείως· ὅμως γιαὶ τοὺς «ἐντός»; Σκεπτόμουν· τί μᾶς συνδέει πιά, ὅλο αὐτὸ τὸ Ὁρθόδοξο μωσαϊκὸ τῶν λαῶν, μὲ διαφορετικὲς γλῶσσες καὶ νοοτροπίες; Τί κοινὸ ἔχουμε, σκορπισμένοι σὲ τόσες σφαῖρες πολιτισμικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιρροῶν; Εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς χαρακτηρίζει Ὁρθόδοξος μόνο ἢ κοινὴ ἀμφίεση; Ὁχι! Ἀπαράβαρα κοινὸς παρονομαστής πρέπει νὰ παραμείνει μόνο ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ ἀπὸ τὴν πολυποίκιλη παράδοσή μας ἂς ἐπιλέγει κάθε λαὸς τῆς γῆς (ποὺ ἀσπάζεται τὴν ὀρθόδοξη βιοτὴ), ὅ,τι ἀρμόζει μὲ τὴν ἰδιοπροσωπία του. Καὶ ὄχι νὰ κάνει copy-paste κάθε τι ἑλληνικό!

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία ὀφείλει νὰ ἐπαναφέρει τὴν τροχιά μας στὴ βασική ἐκκλησιολογία μας: ὅτι κύτταρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ὁ ναός, ἡ ἐνορία καὶ ἡ ἐπισκοπή. Ἄν δὲν ἐπιστρέψουμε ἐκεῖ, τότε μέσα στὸν ἕλιγγο τῶν γεωπολιτικῶν συμφερόντων, ὁ δρόμος μας προβλέπεται κακοτράχαλος καὶ ἡ πορεία μας φυγόκεντρη. Ἀντιλαμβανόμαστε γύρω μας ὅσα τεκταίνονται; Μετὰ τὴν «πτώση τῶν ἀετῶν» ἡ δική μας ὀρολογία

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

καὶ νοοτροπία δὲν ἀντέχει νὰ εἶναι ἀκόμα «αὐτοκρατορική». Σὲ μιὰ ἱστορική Δύση ποὺ πληθυσμιακὰ πλημμυρίζει ἀπὸ Ἀνατολή καὶ μιὰ Ἀνατολή ποὺ τεχνολογικὰ ἐξοπλίζει τὴ Δύση, ἐμεῖς ποῦ θὰ ἐνταχθοῦμε πνευματικά; Θὰ συνεχίσουμε «ἐστῶτες καὶ θερμαινόμενοι», νὰ παρακολουθοῦμε ἕναν κόσμο ποὺ χθὲς μᾶς ἀνῆκε, σήμερα δὲν μᾶς ἀκούει καὶ αὔριο δὲν θὰ μᾶς ἀναγνωρίζει πιά; Ἀντὶ γιὰ πρωταγωνιστὲς τῆς ἱστορίας, θὰ «θεώμεθα τὰ τεκταινόμενα» ὡς γηραλαῖοι πρώην ναυτικοί, ξεπεσμένοι στὰ μουράγια τῶν ἀναμνήσεων τους; Θὰ παραμείνουμε ἀγκυροβολημένοι στὸ λιμάνι μὲ τὸ Πηδάλιο τροχοπέδη καὶ τὰ πανιὰ κατεβασμένα; Δὲν θὰ ἀνοιχτοῦμε στὴν κυμματοτρόφο θαλασσοταραχὴ ποὺ μᾶς περιμένει, ὥστε νὰ βάλουμε πόδι στὴν ἀντίπερα ὄχθη;

Ἡ λύση ποὺ μᾶς μᾶς ἀπομένει εἶναι μία: Πίσω στὴ λαγαρὴ φωνὴ τῆς Τιβεριάδος καὶ στὴν γνήσια ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μας!

Σ' ἕναν κόσμο ποὺ ὀλοένα μεταβάλλεται, ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ παραμείνει αὐτὸ ποὺ ἦταν ἀπαρχῆς: τύπος τῆς θείας τάξεως καὶ ὄχι παρακολούθημα ὁποιασδήποτε ἐγκοσμιοκρατικῆς ἀντιλήψεως. Παντοῦ θὰ εἶναι, γιὰ ὅλα θὰ ἔχει ἄποψη, μὲ ὅλα θὰ συμπορεύεται εὐεργετικά, κανέναν δὲν θὰ διώχνει, μὲ κανέναν δὲν θὰ συντάσσεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς «κόκκινες γραμμὲς τῆς» δὲν θὰ ξεφεύγει. Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀνθρωπιστικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος ποὺ τὴν διέπουν, διαθέτει καὶ ἕνα «ἄνωθεν δῶρημα τέλειον». Μπορεῖ νὰ κινεῖται ἀνάμεσα στὴ γνώση καὶ στὸ θαῦμα, ὅπως ἔκαναν οἱ Πατέρες τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὅταν ἐξάντλησαν τὰ φιλοσοφικὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς θεολογικὲς ἐνατενίσεις, τότε προσέπεσαν

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΥ

γονατιστοὶ μπροστὰ στὴν ἀλυσσοδεμένα φυλασσόμενη λειψανοθήκη τῆς Ἁγίας Εὐφημίας.